

Janet Smith

Påven Johannes Paulus II och *Humanae Vitae*

av Janet E. Smith

Professor i moralteologi, Detroit, Michigan, född 1950.

Påven Johannes Paulus II har gjort undervisning om mänsklig sexualitet till en särskilt viktig del av sitt pontifikat; under nästan varje besök i länder runt om i världen har han varit noga med att upprepa Kyrkans motstånd till artificiella födelsekontrollmetoder. Många som har läst Johannes Paulus II:s författarskap säger att det är svårt att läsa och att han har en rätt så ogenomtränglig stil. Det kan vara sant om en del av hans skrifter men jag hör till dem som tycker att hans verk inte bara är utmaningar utan samtidigt kloka och upplysande. De jag känner som är speciellt bekanta med hans skrifter om familjens liv och sexualitet säger alla samma sak: hans synpunkter är spännande.

Några kan kanske fråga vad man möjligen kan mena med ordet "spännande", när man kommer in på påvlig undervisning? Eftersom jag råkar komma från Notre Dame universitetet (Illinois, USA, övers. anm) är det kanske inte förvånande att jag använder begrepp från amerikansk fotboll för att åskådliggöra vad jag menar. I Notre Dame uppskattar vi definitivt spänningen - i vanliga fall handlar det om att vinna matchen i sista spelminuten på universitetsstadion - men det är inte i den betydelsen jag använder ordet här. Däremot har det likheter med att

med spänning läsa t.ex. S:t Thomas' texter. Inte så många tycker att det är mer spännande än idrotten – men de som söker sanningen vet vad jag menar. S:t Thomas och påven har haft djupa insikter i människans natur och den värld hon lever i; att genom dem kunna lära sig de sanningar som de kommit fram till är ett privilegium. Thomas' metod passade bra under hans tid och Johannes Paulus II har hittat ett fängslande sätt att överföra de sanningar han ser till vår tid.

Och det är inte bara människor med särskild smak för ovanliga hemligheter – sådana som jag som tycker att det är mer spännande att äga en encyklika än att ha alla säsongbiljetter till Notre Dames matcher, som tycker att påvens uppfattningar är spännande. Det kan vara trevligt för er att veta att ungdomar, och i många fall faktiskt också studeranden vid Notre Dame, i en första kontakt med påvens uppfattning och argument, anser dem vara ytterst provocerande och berikande. Påven är en tänkare som helt enkelt måste tas på allvar därför att han med sin filosofiska stränghet i åsikterna är en sådan utmaning för den moderna tiden.

Nu tänker jag säga något som jag egentligen tvekar att säga därför att det nog verkar extravagant och för att jag låter som en hejarklack för Vatikanens laguppställning på planen: jag tror att påvens bok "Kärlek och ansvar" är värd en plats på alla listor av Västvärldens stora böcker. Här vill jag bara tala om att jag leder en kurs, "De stora verken", vid Notre Dame. Vi ägnar en hel del tid

för att komma fram till vad som bör krävas för att en bok ska räknas till "De stora verken". Vi tvistar lite grann om Homeros' Odyssén och Iliaden, Augustinus' Bekännelser och Dantes Gudomliga komedi hör dit; dessa böcker kvalificerar sig därför att de väckt intresse i alla tider sedan de skrevs. Vår gissning är att deras bestående dragningskraft ligger i att de på ett eller annat sätt tar upp de stora frågor som alla människor brottas med och som bidrar till att få ett grepp om världen omkring oss och vår egen plats i den. Jag vidhåller att påvens bok hör till denna kategori eftersom jag tror att den kommer att bli läst i framtiden också – i alla fall borde den läsas – för i den kommer man att upptäcka att den behandlar de frågor vi har om livet och att den också ger ett instrument för att bedöma mänskliga relationer och som, om vi accepterar svaren, radikalt skulle förändra vårt sätt att leva vårt liv.

"Kärlek och ansvar" är den första av påvens viktiga verk om mänsklig sexualitet. I sin utmärkta biografi om påven Johannes Paulus II berättar Paul Johnson att påven Paulus VI läste denna bok när han skrev *Humanae vitae* och att han påverkades mycket av den. Sedan Johannes Paulus II påbörjat pontifikatet har han energiskt försökt lägga fram sanningen om den mänskliga sexualiteten för allmänheten; han har därför givit tre serier av föredrag om mänsklig sexualitet. Den första serien fokuserade på några nyckelmeningar från Första Moseboken som utgavs av Daughters of Saint Paul förlag under titeln "*Original Unity of Man and Woman* (sv.

Mannens och kvinnas ursprungliga enhet, ej översatt, övers. anm.)"; den andra serien var en reflektion över nyckelmeningar i Matteus, utgivna under titeln "*Blessed Are the Pure of Heart*"; och för inte så länge sedan avslutade han den tredje serien, publicerad som "*Reflections on Humanae Vitae*". Denna essä som är i tre delar bygger på i allt väsentligt på dessa skrifter.

Eftersom många tycker att påvens metod är avskräckande svåra ska jag först försöka göra hans tillvägagångssätt mer tillgängligt och om möjligt förklara på vilket sätt påvens tal är innovativa; jag försöker då lätta på tyngden i ord som "fenomenologisk" och "personalistisk" som kan få vem som helst att dra sig tillbaka. Dessa ord återkommer hela tiden i beskrivningen av påvens filosofi. Jag försöker visa att denna metod och sättet att angripa frågorna är i samklang med vår tid.

I andra delen av föredraget drar jag upp huvudlinjerna i påvens undervisning om sexualitet. Några av begreppen är ovanliga och kräver förklaring också de. Den intressantaste frasen som Johannes Paulus II använder är "kroppens språk". Påven talar om kroppen som "personens uttryck"; i sin undervisning säger han att "kroppens språk" måste ge uttryck för den sanna meningen med sex. Detta sätt att tala om kroppen och sex ger ett synsätt på sexualiteten som klargör sexualitetens ändamål och förser oss med ovärderlig ledning i fråga om sexualitetens plats i vårt liv.

Den tredje delen av föredraget tar upp Johannes Paulus II:s förklaring till varför det naturliga sättet att planera familjen är moraliskt tillåtet medan användandet av preventivmedlen inte är moraliskt tillåtet. Av särskilt intresse är hans påstående att "självbehärskning" inte leder till undertryckande utan till frihet och särskilt frihet till att uttrycka kärlek men inte lust.

Kroppens teologi

Påvens tillvägagångssätt

Johannes Paulus II är så modern att till och med fromma katoliker, som uppskattar hans aldrig sviktande försvar av katolsk doktrin, inte verkar riktigt veta hur de ska förstå honom. Han beskrivs regelbundet som "fenomenolog" och vilket begrepp är mer avskräckande svårt än "fenomenologi"? Och vad är denna "personalism"? Är inte alla som försvarar tron "skolastiker" eller "nythomister"? Är inte alla pålitliga moralfilosofer eller naturlagsetiker?

Vi måste kanske ändå säga här att "skolastisk" inte är fullständigt synonymt med all verklig filosofi – även om det påståendet i vissa kretsar ses som heretiskt. I kretsar jag ofta rör mig i är det så. Ordet skolastisk hänvisar förstås till verk skrivna under inflytande av S:t Thomas filosofi; i vanliga fall känns de igen därför att de följer en viss metod och använder ett visst ordförråd; vad som är viktigare är naturligtvis att de ansluter sig till en viss

metafysik och en viss världsuppfattning. Ofta är det de som studerar S:t Thomas som tycker att påvens böcker är svåra, därför att han inte uttryckligen använder sig av Thomas' metod eller hans vokabulär. Fenomenologin är en av de moderna filosofiskolor som genomgående utmärks av sin metod; den använder inte thomismens eller andra traditioners exakta definitioner utan försöker använda ett vanligare språk för att analysera mänskliga erfarenheter och genom sådan analys tränga in i fundamentala sanningar om vår existens.

Jag är inte expert vare sig på thomismen eller fenomenologin, men jag tror att jag vet tillräckligt om båda sätten att angripa frågorna för att kunna säga att påven sammanvävt båda på ett sätt som gör det möjligt för honom att komma fram till insikter om verkligheten som är helt samstämmiga med thomistisk och katolsk världsuppfattning, men som också växer fram ur en människas erfarenhet av det nittonde århundradet. Till skillnad från thomisterna börjar inte påven med distinktioner och definitioner, även om de ofta dyker upp senare. Han börjar med sådana erfarenheter som vi alla har haft och med att bekräfta sådana värden som vi direkt tar till oss. Hans användande av den fenomenologiska metoden betyder inte att han avvisar thomismen. Tvärtom har påven Johannes Paulus II upprepat Leo XIII:s undervisning som säger att Thomas filosofi bör ha en prioriterad plats hos katolikerna; och påven själv är utomordentligt väl bekant med S:t Thomas' skrifter. Ändå

finns det något i hans sätt att arbeta som är lite främmande för thomisterna.

Låt mig försöka förklara vad jag menar. Thomas' diskussion om lagen är en viktig del av hans moralfilosofi. Det framgår av att han binder ihop den eviga lagen, den gudomliga lagen, naturlagen och den mänskliga lagen. Kyrkans skrifter följer ofta ett sådant mönster. Så är fallet i t.ex. *Humanae Vitae*, som börjar med några satser om Gud som Skapare och människans roll som medskapare med Gud. Dokumentet fortsätter med att förklara hur mänskligt beteende måste stå i överensstämmelse med naturens lagar, som är Guds lagar. Får jag bara snabbt skjuta in att jag inte ser något fel med en sådan metodisk gång – jag tycker till och med att den är helt riktig. Men det finns fler än en väg som leder till Rom och mer än en väg för att upptäcka och lära ut sanningen.

Fenomenologerna ägnar sig åt att ge en tillförlitlig beskrivning av saker och tings beskaffenhet, det vill säga av verklighetens natur. Beskrivningen är inte förutbestämd av definitioner utan har sin grund i allmän erfarenhet. Påven visar sig själv vara en person som på ett inträngande sätt studerar människans person i allt han skriver. Det som gör hans skrifter om mänsklig sexualitet så spännande och tilltalande är att han förmår göra sådana erfarenheter som vi alla delar begripliga. Han inte bara beskriver dem väl utan förklarar också vad dessa erfarenheter betyder för oss och hjälper oss att reflektera

över hur vi borde svara och agera på grundval av dessa erfarenheter.

Påven koncentrerar sig på flera grundläggande mänskliga erfarenheter i sina böcker om sexualiteten. Han talar t.ex. om *ensamheten* som en "ursprunglig" mänsklig erfarenhet; han observerar att vi alla längtar efter någon annan för att komplettera oss; han beskriver *dragningen mellan könen* väl, med dess intensitet och mottagande karaktär; och han hjälper oss att i vår erfarenhet se kärleken mellan könen som en *gåva*. Det är genom "våra kroppars språk" som vi uttrycker vår längtan att bli till gåvor för varandra. Det är utifrån sådana allmängiltiga mänskliga erfarenheter som påven utarbetar sin undervisning om den mänskliga sexualiteten. Den andra delen av det här föredraget tillhandahåller några bearbetningar av hans beskrivningar av dessa erfarenheter.

Påvens "personalism" betyder att han placerar den mänskliga personen i centrum av sin etiska analys. När påven går längre än att beskriva mänskliga erfarenheter för att visa vad som leder till moraliskt eller omoraliskt mänskligt beteende, börjar han inte uttryckligen med den naturliga lagens principer. Påvens ingångsposition är en annan; han börjar med en värdering som han tror kan accepteras av alla; han börjar med principen att människan har ett inneboende värde och att det aldrig är rätt att behandla henne som medel för ett ändamål. Det han framför allt bekymrar sig om är att varje

handling som vi utför stämmer överens med det som den mänskliga värdigheten kräver. Därför kallas hans filosofi *personalistisk*; i huvudsak har den sin utgångspunkt och sitt övergripande mål i den mänskliga personen.

Det gångna århundradet saknar motstycke i hänsynslöshet gentemot den mänskliga personens värdighet. Nazistiska och kommunistiska grymheter och det ofattbara antalet aborter visar att många av vår tids människor inte ställer sig bakom detta värde. Men kanske kan vi säga att tänkande människor har börjat inse att man aldrig får kompromissa med den mänskliga personens inneboende värdighet – att vi alltid borde respektera människans inneboende värdighet, därför att vi vet alltför väl vilka konsekvenserna blir av varje kränkning av detta värde. Så den värdegrund som påven använder som sin utgångspunkt är på ett sätt just den som århundradets erfarenheter har lärt oss att omfatta helhjärtat. Rötterna till påvens undervisning finns i den allmänna erfarenheten – särskilt nittonhundratalets erfarenheter. De hämtar sin näring i denna jordmån och växer genom hans verk.

Påvens personalism kan förklaras på följande sätt: det är påståendet om människans inneboende värdighet som ger honom rätt att bearbeta frågorna på ett visst sätt och som gör att han också träder fram offentligt på ett visst sätt. Det vill säga att påven lär ut att människan aldrig får användas som ett medel eller själv får behandla andra som medel och att detta äger giltighet lika mycket inom det mänskliga sexuella området som inom alla andra områden.

Dessutom måste människans handlande, enligt hans resonemang, respektera naturen, och då inte bara människans natur utan också verklighetens natur; enligt hans sätt att argumentera har sexualiteten en mening som måste respekteras. Vi kommer snart att märka hur hans uttryck "kroppens språk" återspeglar en sammanflätning av detta behov att respektera och sexualitetens inneboende mening och samtidigt behovet att respektera den mänskliga personens värdighet.

KROPPENS SPRÅK

Eftersom påven Johannes Paulus II:s reflexioner om *Humanae Vitae* förutsätter en förståelse av hans tidigare undervisning om sexualiteten, låt mig bara snabbt gå igenom denna undervisning. Det blir bara en kort genomgång. Jag kan inte göra full rättvisa åt djupet och komplexiteten i hans argument – därför utelämnar jag både viktigare och mindre viktiga punkter – men jag vill gärna att vi har vissa grundläggande begrepp klara för oss.

Låt mig än en gång notera att påven hela tiden betonar människans grundläggande värdighet: vi är aldrig bara föremål som kan användas; vi är personer med inneboende värdighet som fordrar att vi i vår personlighet alltid är respekterade. I förlängningen är det enda sättet att fullständigt respektera en annan är att *älska* honom eller henne och arbeta för det som är bäst för den

människan, aldrig att nyttja en annan för egna själviska begär. Det är påvens bakgrund för all annan undervisning.

En annan grundläggande observation är att vi alla uppfattar oss själva som ensamma och i behov av någon annan för att få fullheten; påvens skickliga och kloka läsning av *Genesis* som en berättelse som fångar upp detta skriande behov är i sig självt en stor bedrift. Påven berättar om Adams glädje vid åsynen av någon som är "av hans kött och ben". Han beskriver fint hur vi svarar på dragningen till det andra könet och särskilt till den ömsesidiga dragningen som en gåva, en dyrbar gåva som bidrar till att komplettera oss som de personer vi är. Vår längtan efter en total och uttömmande förening med den andre har alltså oerhört stark kraft.

Påven undervisar oss klart och tydligt om skillnaden mellan denna längtan så som den fanns i människan före arvssynden och denna längtan efter arvssynden. Han upptäcker att denna längtan före Fallet helt kunde behärskas av våra stamfäder. Men nu är det lätt för oss att konstatera att vår längtan saknar inre ordning och att vi är böjda att inte använda sexualiteten för att uttrycka vår kärlek till en annan person utan att denna längtan ofta när det kommer till kritan är kroppens lust till en annan person. Denna lust tenderar till att se den andre som ett objekt, inte som en andlig varelse som aldrig borde få användas som ett föremål, utan som är värd att bli älskad.

Så här har vi åtminstone fyra koncept som vi bör hålla reda på: 1) värdigheten som finns nedärvd i den mänskliga personen betyder att han eller hon aldrig får behandlas som objekt; om vi därför respekterar den andres värdighet kommer vi att älska honom eller henne och inte använda denne andre. 2) det finns ett fundamentalt mänskligt behov av förening med den andre. 3) denna förening kan erfaras som det ömsesidiga utbytet av den gåva som man själv är. 4) begären som drar oss till denna förening saknar, som ett resultat av arvssynden, inre ordning. Ett femte viktigt koncept är detta att vi, genom den nåd som är tillgänglig för oss genom Kristi återlösande gärning, kan återfå förmågan att behärska våra begär.

I sin *Reflections on Humanae Vitae* (1984) använder sig Johannes Paulus II av dessa koncept, och ytterligare några grundläggande begrepp, när han tar sig an uppgiften att visa att undervisningen i det dokumentet är rätt. Hans avsikt är inte att kommentera hela dokumentet utan att utveckla sitt intresse för frågan hur kontraceptionen påverkar den mänskliga personen; han varken förkastar eller bortser då från naturlagsargumenten, utan införlivar naturlagsperspektivet i sin strävan att förstå den mänskliga personens behov.

I allt Johannes Paulus II har skrivit om kärleken och sexualiteten gör han skillnad mellan de subjektiva känslorna som hör till kärleken och behovet att finna en

grund för dessa känslor i en objektiv uppskattning av universella värden. Det innebär att han i sin undervisning kraftfullt betonar att vi så mycket älskar att vara förälskade, att vi ofta bedrar oss själva i frågan om den älskades verkliga egenskaper; hans råd är att de som älskar varandra verkligen inte bara älskar det som attraherar till det yttre utan också att vi också älskar den älskade personens inre kvaliteter. Det är först när vi verkligen vet vem den älskade är som vi verkligen kan älska. Och de som verkligen älskar varandra önskar se sig själva helt som gåva till varandra. Detta är ett av nyckelargumenten för påvens försvar av *Humanae vitae*; han framhåller ganska överraskande att kontraceptionen i praktiken helt omöjliggör den totala och fullständiga förening vi söker och önskar ha med vår älskade. Påståendet härleds till största delen till central katolsk doktrin som han upprepar, nämligen att mannen och kvinnan inte bara är själar inne i kroppar utan att den mänskliga personen är förening av själ och kropp.

Påven använder en ovanlig fras för att beskriva förhållandet mellan kropp och själ. Han säger ju att kroppen är "den mänskliga personens uttryck", d.v.s. vi uttrycker vad vi är med vår kropp. Argumentet i hans *Reflections on Humanae Vitae* är att vi måste använda kroppsliga uttryck ärligt och att det måste finnas en korrespondens mellan vad kroppen gör och vad vi som verkligt älskande människor har som intention. Det är i detta sammanhang som Johannes Paulus II använder

”kroppens språk”; han vill med denna fras lära oss vad den sanning är som vi borde uttrycka i det sexuella förhållandet.

Följande stycke kan ge oss en ”försmak” av påvens metodik i ämnet:

Som förvaltare av ett sakrament, som ingås genom samtycke och fullbordas genom den äktenskapliga föreningen, är mannen och kvinnan kallade att uttrycka detta ”mystiska” kropparnas ”språk” - i hela den sanning som utmärker det. Genom gester och reaktioner, genom hela dynamismen i svårigheter och glädjeämnen, ”talar” personen (*Reflections on Humanae Vitae*, n:r 32). Den maskulina och den feminina kroppen är källan till allt detta att vara människa, till hur den verkar och samverkar med den andre, eller andra, på ömsesidiga villkor, och talar ett språk.

Påven hävdar att vissa av våra kroppsliga åtgärder har en inneboende mening som vi måste respektera; att det t.ex. finns en objektiv mening med sexualiteten som vårt beteende måste rätta sig efter. Därför tillämpar påven naturlagen; han upprepar det som hävdas i *Humanae Vitae*, nämligen att det finns en oskiljbar förening mellan ”den förenande och prokreativa betydelsen som båda är inneboende i den äktenskapliga akten”. Johannes Paulus II hävdar att dessa två betydelser i den äktenskapliga akten verkligen inte kan skiljas åt; det är sanningen med sexualiteten. Påven påstår att kroppens ”språk” måste vara uttrycket för sanningen om den äktenskapliga akten.

Påven förnekar att denna respekt för naturlagen leder till legalism. För att förklara sitt argument söker han sig som alltid till grunden för det goda för den mänskliga personen. Således försöker han visa oss att det inte går

emot människans längtan och begär att inrätta sig efter sexualitetens meningsfullhet, alltså dess sammankoppling av förenande och prokreation, och att det alltså inte strider mot dynamiken i en kärlek som vill ha begärelse efter fullständig förening med en annan. Att ta avstånd från den prokreativa kraften att avsiktligt hålla tillbaka denna kraft från en sexuell förening är att göra den föreningen till något mindre än vad den bör vara; i det fallet ger vi bara en del av oss själva och inte allt till den älskade. Och detta reducerade sätt att ge sig själv är särskilt allvarligt på så sätt att det fråntar den sexuella akten det som gör den mest förenande; tvås förmåga att bli ett kött, genom det nya liv de kan skapa, tas bort. Det vill säga att han faktiskt säger, att den sexuella akt som inte är öppen för prokreation egentligen inte är förenande, och att vi verkar mot vår egen längtan när vi använder kontrceptiva metoder, eftersom det är förening vi söker genom den sexuella akten.

Påven förklarar det onda med kontraception på följande sätt:

Det kan sägas att, i det fall ett artificiellt skiljande av de två aspekterna sker, en äktenskaplig akt genomförs som en verklig kroppslig förening, men att den inte motsvarar den inre sanningen och värdigheten i personlig gemenskap, *gemenskapen mellan personer*. Denna gemenskap (kommunion) kräver faktiskt att "kroppens språk" uttrycks ömsesidigt i dess betydelses odelade sanning. Om denna sanning saknas, kan man varken tala om sanning i självbehärsningen eller om sanning i den ömsesidiga gåvan eller om det ömsesidiga accepterandet av sig själv för personens del. En sådan kränkning av den äktenskapliga aktens inre ordning, som har sin rot i

personens egen ordning, utgör det väsentligen onda i den kontraktiva akten (ibid, n:r 33).

Det onda i kontraktionen är då att den motsäger den sanning som "kroppens språk" borde uttrycka, nämligen sanningen att vi söker den fullständiga föreningen med den älskade.

Låt mig visa hur rik frasen "kroppens språk" egentligen är. Vi har hört uttrycket "kroppsspråk" och den frasen tror jag inte är så annorlunda än vad påven menar med "kroppens språk". Kroppen förmedlar faktiskt mycket tydliga budskap genom sättet att ge dem plats och ändra plats för dem. Som jag har sagt hävdar Johannes Paulus II att en del av kroppens åtgärder har en inneboende mening som inte borde kränkas. Vad betyder det när man säger att åtgärder har en inneboende mening?

Ett exempel från talspråket kan ge en någorlunda god förklaring till påståendet. En del ord har en ganska tvetydig betydelse men är ändå på något sätt uppfordrande. De flesta av oss har någon gång känt oss bedragna av någon som sagt, "jag älskar dig". De flesta av oss tror att det betyder "jag ska ta hand om dig", "jag ska vara snäll mot dig", "jag ska inte göra dig illa". Många har förstått att dessa ord används för att locka oss och få oss att ställa upp för dem på olika sätt, kanske för att ge dem presenter och kanske till och med ha sex med dem. När vi sedan förstår att orden inte betydde vad vi själva menade med de orden, känner vi oss bedragna, utnyttjade, förda bakom ljuset.

Är det riktigt att säga att vissa åtgärder, precis som vissa ord, har en inneboende mening? Det bästa exemplet på detta tror jag vi finner i Skriften, när Judas ger Kristus kysen. Är inte en kyss tecken på tillgivenhet och vänliga känslor? Men Judas använder en kyss för att vara ovänlig – för att bedra Kristus. Med sin kyss har han ljugit för Kristus och inte uttryckt någon tillgivenhet med den.

Johannes Paulus II säger att den sexuella akten bär med sig en inneboende mening. Den säger bland annat "jag tycker du är vacker och tilldragande"; "Jag förundras och fröjdas över din existens"; "Jag är tacksam för att du vill ge dig själv fritt till mig och jag vill ge mig själv till dig i samma frihet". Han påpekar också att akten betyder "jag önskar bli helt ett med dig och vara öppen för glädjen att tillsammans med dig skapa nytt liv, liv som är helt och hållet något gott". Med andra ord måste man acceptera och mena det som sexualiteten själv menar eller betyder, nämligen att acceptera både den förenande och den prokreativa aspekten av sex. Påven säger att det är just detta kroppen säger när den agerar sexuellt och att, om personen som har sex inte har den intentionen, så talar han eller hon inte sanning med sin kropp. Konreceptivt sex drar alltså in kroppen i en lögn. De som bedriver denna typ av sex kommunicerar inte öppet och ärligt med kroppen. De önskar förneka ett av sexualitetens inneboende värden som är att kunna skapa nytt liv. Att ha sex innefattar en önskan att bli ett med varandra; att säga nej till förmågan att skapa nytt liv betyder ett nej till en fullständig förening.

Jag förklarar denna undervisning för mina studenter så här: eftersom vi kanske vill ha sex med många, så är det när vi vill ha barn med varandra som vi vet att vi är på kärlekens och inte lustens område. Att ha barn med varandra är den djupaste form av förening vi kan ha med någon annan (som vi inte redan är besläktade med genom blodsband). Ens egen genetiska struktur blandas samman med en annan persons genetiska struktur för att skapa en ny mänsklig varelse som föräldrarna delar ett livslångt ansvar med. Att uppfostra det barnet tillsammans skapar allt fler band mellan de två. Den djupaste föreningen är alltså bara möjlig för dem som vill förenas genom att ha barn. (Om ett par av något fysiologiskt skäl inte kan få barn, förringar det inte detta faktum att deras kärlek är av det slag som söker uppnå den djupa föreningen). Att använda sex bara för att uttrycka fysiskt begär, och inte längtan till fullständig förening med den andre, är att strida mot sexualitetens mening. Att ha sex utan att vara öppen för möjligheten att få barn gör den förening man har med sin käraste ytligare; individen behandlar sin partner som en som han eller hon inte vill ha förening med – som en man inte vill ha barn med. En individ förnedrar sin kärlek och förnedrar sin käraste genom att inte uttrycka längtan efter förening av detta djup.

I korthet menar påven att en person tänker så här om själva den sexuella akten: "Jag älskar dig så mycket att jag önskar uppleva den fullkomliga föreningen med dig och

få barn med dig om det är möjligt.” Han säger att om det inte är så när man har sex, ljuger man med kroppen.

Påven går längre och förklarar hur allvarligt det är att tala osanning genom kontrceptivt sex och hänvisar till undervisningen i *Humanae Vitae*, som säger att Gud är en tyst partner i den sexuella akten. Det är Gud som har skapat man och kvinna och gjort sexualiteten till deras djupaste sätt att kommunicera. Han skev in föreningens och prokreationens mening i den sexuella akten. De som praktiserar kontrceptivt sex ljuger därför inte bara för varandra med kroppen utan är också på sätt och vis oärliga i förhållande till något gott som Gud gett dem. Och åter igen är ett av de goda ting de säger nej till föräldraskapets goda, och det goda som föräldraskapet tillför föreningen. Barn är en gåva från Gud, inte en bestraffning som dagens värld så ofta tänker. Barn är en gåva som fört parets kärleksfulla förening till fullt förverkligande. Ett barn är i själva verket en delad skapelse mellan Gud och de två som älskar; Gud har valt att föra nytt liv in i denna värld genom de älskandes förening, och att förneka Honom det tillfället att verka på det sättet missbrukar den mening Han har skrivit in i sexualiteten.

Sex utan kontrceptiv metod medför alltså principiellt ett utrymme för tillfällen att på det djupaste sättet ge sig själv som en gåva till en annan. Man håller inte tillbaka sin egen fertilitet – som helt hör till det egna jaget – eller vägrar att ta emot den älskade partners

fertilitet. Paret säger inte till Gud att de är missnöjda med det sätt Han har ordnat allt utan arbetar i samverkan med den ordning Gud har fastställt.

Det är klart att denna lära inte är lätt att leva efter, även om den "låter bra". Giftna par tycker ofta att det är ansvarsfullt och kärleksfullt att begränsa familjens storlek. De vill inte ljuga med kroppen men med hänsyn till hälsa eller ekonomi kan de besluta sig för att inte få fler barn under en viss tid, eftersom det inte skulle vara bra för familjen. Kyrkan lär inte att par måste ha så många barn som det är biologiskt möjligt att få. Kyrkan ser fostran av barn som medborgare i Guds konungarrike som ett av de viktigaste syftena med äktenskapet. Flertalet föräldrar vittnar gärna om hur mycket av kunskande, tid och energi som krävs för att åstadkomma en sådan fostran och att det finns gränser för hur många barn man kan fostra på det sättet med tanke på andra skyldigheter i livet. Kyrkan förstår att ansvarsfulla föräldrar ofta vill begränsa familjens storlek och därför lär hon att det finns ett sätt att göra det som upprätthåller respekten för mänsklig värdighet och sexualitetens natur.

Naturlig familjeplanering och självbehärskning

Jag har nyligen läst påståenden i media att påven visar sig sakna förståelse för kvinnor, som kan få bära bördan av att få för många barn, om de inte använder preventivmedel. Ändå klarlägger påven ofta i det han skrivit att det är

kvinnor som alldeles för ofta blir de som lider mest genom missbruk på det sexuella området. På flera ställen i sitt författarskap bekräftar han påven Paulus VI:s förutsägelse att preventivmedel inte befriar kvinnor utan att de sannolikt används som ett medel att utnyttja kvinnor. Många av mina samtal med kvinnor har bekräftat påvens undervisning. Många kvinnor som jag känner har utnyttjats eller låtit sig utnyttjas med preventivmedel. Vad som är värre är att många av dem känt sig förnedrade när preventivmedel använts, eftersom de upplever det som ett angrepp på deras mänskliga värdighet och integritet att behöva använda kemiska produkter eller använda artificiell apparatur som fungerar mot deras fertilitet. Kvinnor som använder naturlig familjeplanering (NFP) känner sig nästan alltid vördade och behandlade med ömhet av sina män, därför att de känner att deras män respekterar dem som personer. En analys av skillnaden mellan NFP och preventivmedel borde lättare kunna förklara varför så många kvinnor ser en så stor skillnad mellan dem.

Skillnaden mellan artificiell kontraception och NFP kan förklaras på många sätt. Att förklara det mycket rakt på sak kan låta så här: (a) det är inget fel med att vilja begränsa familjestorleken, om det finns goda skäl, och (b) det är inte fel av de gifta makarna att ha eller inte ha sex; Eftersom det alltså inte är fel av gifta makar att vilja begränsa storleken på familjen och inte fel att inte ha sex,

följer mycket smidigt att det inte är fel att inte ha sex, därför att man vill begränsa familjens storlek.

Jag tror att detta resonemang är oantastligt, men det fungerar vanligtvis inte för att besvara på alla invändningar som, åtminstone till en början, är besvärliga för att förstå skillnaden mellan NFP och artificiell kontraception. Man anser att både par som använder kontraception och de som använder NFP inte vill ha barn, så vad är det för skillnad egentligen med hur de uppnår sitt syfte? Man frågar sig hur ett par som använder NFP verkligen kan vara öppet för prokreationen och få barn.

Svårigheten här ligger i en alltför smal tolkning av ordet "öppen". "Öppen-öppet" betyder inte att vilja ha ett barn *nu*; det betyder att paret inte gjort något för att *utestänga* möjligheten att få barn. Det finns ett udda uttryck för att beskriva sex utan preventivmedel (kontraceptivt sex), det som kallas "oskyddat sex". Detta uttryck kan förklara en del för oss. De som använder NFP har "oskyddat sex"; fastän paret kan vara helt säkert på att de inte kan göra barn just då, har de inte gjort något för att utesluta att ett barn kan komma till. En kvinna gör sig inte periodiskt infertil, det är naturens sak. Om hon alltså har sex under den infertila tiden har hon inte gjort något för att utesluta själva möjligheten att göra barn. Det är naturen som utesluter det. Och eftersom hon inte har skyldighet att ha sex, gör hon inte heller något fel, om hon avhåller sig från att ha sex under fertil period. För att använda påvens uttryck ljuger inte paret som använder

NFP med kroppen; de låter sexualiteten ha sitt fulla och meningsfulla förlopp. I korthet är det naturliga med NFP uppenbart. Fertiliteten erkänns som något gott. NFP uttrycker ingenting som förnekar att fertiliteten är något gott. NFP fungerar fullt ut i överensstämmelse med naturens lagar, som är Guds lagar.

Detta är ändå inte helt påvens resonemang. I linje med sin personalistiska filosofi betonar han de positiva effekterna av NFP för den mänskliga personen. Johannes Paulus II betonar starkt människans förmåga till självbehärskning. Det ligger en stor kraft i att med ansvar använda perioder av avhållsamhet. Kraften hjälper människan att återvinna den förmåga att styra sig själv som var hennes före arvsynen. Han hävdar att man med artificiella eller tekniska medel undviker denna förmåga till behärskning och egentligen låter människans värdighet urholkas. Människan förlitar sig på teknologin som ska göra det hon inte kan – eller vill – göra själv. Självbehärskning eller avhållsamhet är inte medel för födelsekontroll på samma sätt som artificiella medel; behärskning fordrar att den mänskliga personens krafter och dygder stärks. Johannes Paulus II säger till oss att "behärskningen av jaget" är oundgänglig för den mänskliga personen. Han insisterar på att NFP är en hjälp att lära sig att kontrollera begären; den hjälper oss att förvärva dygd och styrka. Å andra sidan hjälper oss inte artificiella medel att utveckla inre styrka.

Påven fortsätter att utveckla temat "kroppens språk" jämsides med detta "självbemästringstema". De som inte tillägnat sig självbehärsningen kan inte använda kroppen för att uttrycka just det de vill uttrycka. De är oförmögna att uppfatta eller uttrycka kärlekens djupare värden. Påvens ord är följande:

Sexuell lystnad, så länge den framför allt söker köttslig och sinnlig tillfredsställelse, gör människan i viss bemärkelse blind och okänslig för de djupaste värdena, som har sina källsprång i kärlek och som samtidigt konstituerar kärleken i den inre sanning som är dess kännetecken (ibid n:r 63).

Påven menar att sexuell förening bör vara följden av en längtan att uttrycka kärlek för varandra och inte ett resultat av en oregerlig lidelse. Om en individ mer drivs av begäret efter sex än efter kärlek riskerar han eller hon att behandla den älskade som ett objekt som kan tillfredsställa begäret och inte som en person att dela kärleken med. Alltså är inte behärsningen av passionen, som man kan lära sig genom periodisk avhållsamhet, inte en motsats till passion. Det är ett sätt att stärka respekten för sin partner. Behärskning gör det möjligt för individerna att respektera varandra, därför att de som kan kontrollera sig också kan använda sexuell förening för att uttrycka kärlek och inte utnyttja den älskade bara för att tillfredsställa fysisk drift.

Påven underskattar inte den ansträngning som måste göras för att lära sig fullständig respekt för den man älskar och att lära sig behärskning. Han råder oss att ofta

söka nåden genom bön och särskilt genom försoningens sakrament och eukaristin, eftersom de är en hjälp som Kristus instiftat för att hela oss från våra svagheter och heliggöra oss.

Värdet av nyttan av en sådan ansträngning bör inte heller underskattas. Självbehärskningen inte bara "förhöjer människans värdighet"; den "ger det mänskliga samhället fördelar." påven citerar ett avsnitt av *Humanae Vitae* som talar om det goda värdet av självkontroll:

Denna självdisciplin... skänker familjen överflödande rikedom av lugn och frid och bidrar till att lösa svårigheter av annat slag. Den befrämjar hos makarna omsorg och hänsynsfullhet mot varandra och hjälper dem att stå emot överdriven egenkärlek, som är oförenlig med äkta kärlek. Den väcker hos dem ett medvetande om deras ansvar. Slutligen förlämnar den föräldrarna ett djupare och mer effektivt inflytande när det gäller barnens uppfostran. Allteftersom deras barn växer upp utvecklar de en rätt inställning till de mänskliga värdena och kan på ett lugnt och harmoniskt sätt använda sina mentala och fysiska krafter (ibid, n:r 46; *HV* n:r 21).

Påven säger oss att vi blir bättre makar och föräldrar om vi använder NFP; självkontroll i det som rör sex genomsyrar andra områden i livet där behärskningsförmåga är bra för att ha hand om äktenskapet och barnen. Det utmärkta exempel vi kan vara för våra barn är också av stor betydelse, när vi försöker övertyga dem om sexualitetens plats i deras egna liv.

Sambandet mellan sexualitet, dess rätta förståelse, äktenskapets stabilitet, barnens välfärd och därigenom också samhällets, är, tror jag, anledningen till att påven i sitt pontifikat alltid haft den mänskliga sexualiteten som

tema. Moder Teresa påminner oss ständigt om att kärleken och freden måste börja hemma, och att, om vi bara upprättar kärleksfulla och fridsamma relationer i den omgivningen, så kommer de att sprida sig till resten av världen. Påven sprider ett liknande budskap när han bönfäller oss att vara trogna mot vår mänskliga värdighet i sexuella frågor; han hävdar att integritet i sexualfrågorna genomsyrar allt annat i livet.

Slutsats

I början av det här föredraget talade jag om påvens bok *Kärlek och ansvar* som ett av de verkligt betydande verken, därför att den behandlar fundamentala frågor som alla människor ställs inför och därför att jag tänkte att, om vi kunde leva efter dess budskap, så skulle livet bli radikalt annorlunda. Hans budskap, detta budskap som utfäster sig att befria oss från vår tids sexuella eftergivenhet och den förtvivlan som följer på sådan flathet, är verkligen spännande. Ägna en tanke åt hur mycket gladare och nöjdare många blir om de kan slippa det känslomässiga trauma som sexuellt experimenterande leder till! Tänk på möjligheten av färre "oönskade" graviditeter, på hur fattigdom och upplösning av gemensamt liv som följer på "oönskade" havandeskap, skulle minska! Tänk på den lycka som är följderna av att hustrur och deras män älskar och respekterar varandra! Reflektera över vad färre

splittrade familjer i förlängningen kan betyda för många glädje! Kyrkan har anklagats för att vara besatt av sex och sexuell synd, men de som förstår hur nära sambandet mellan sex, kärlek, familj och mänsklig lycka är, förstår hur viktigt påvens budskap är.

Med det här föredraget hoppas jag ha gjort påvens imponerande grundliga undervisning om sexualiteten lite klarare. När jag berättade för en bekant att jag skulle tala om påvens fenomenologiska metod och hans personalistiska tillvägagångssätt, svarade han, att han faktiskt hade lätt att förstå de begreppen: ”påven är en fenomenal person”. Jag instämmer förstås. Hans röst är en röst som vår tid har ett oerhört stort behov av att höra; låt oss öppna våra öron och vara glada. (Ur *Why Humanae Vitae Was Right*, edited by Janet E. Smith, Ignatius Press, San Francisco, 1993, översättning från engelska, G. Fäldt, 2010).

